

УДК 78.038.6-048.23(045)

DOI 10.32461/2226-3209.1.2023.277636

Цитування:

Швець Н. О., Сбітняя Д. В. Музичне виконавство в контексті феномену постмодерністської музичної культури. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*: наук. журнал. 2023. № 1. С. 70–74.

Shvets N., Sbitnaia D. (2023). Musical Performance in the Context of the Phenomenon of Postmodernist Musical Culture. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 1, 70–74 [in Ukrainian].

Швець Наталія Олександрівна,
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри теорії та історії культури
Національної музичної академії
України імені П. І. Чайковського
<https://orcid.org/0000-0003-4123-4834>
natala.shvets@gmail.com

Сбітняя Дар'я Володимирівна,
кандидат мистецтвознавства,
старша викладачка кафедри
теорії та історії культури
Національної музичної академії
України імені П. І. Чайковського
<https://orcid.org/0000-0002-7379-6797>
svitcult@ukr.net

МУЗИЧНЕ ВИКОНАВСТВО В КОНТЕКСТІ ФЕНОМЕНУ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Мета статті – виявити особливості та тенденції сучасного музичного виконавства крізь призму феномену постмодерністської музичної культури. **Методологія дослідження.** Застосовано аналітичний метод; системний метод, завдяки якому розглянуто постмодерністичну музичну культуру як цілісність; історичний метод та метод культурологічного аналізу, що посприяли розумінню шляхів формування і розвитку музичного виконавства, а також сутності музичного виконавства як соціокультурного явища; метод теоретичного узагальнення. **Наукова новизна.** Проаналізовано характерні ознаки музичного постмодернізму; виявлено особливості та тенденції розвитку сучасного музичного виконавства в контексті культури постмодернізму; розглянуто проблематику виконавської інтерпретації крізь призму концепції постмодернізму. **Висновки.** Сформовані в минулих століттях інститути музичного виконавства в сучасному соціокультурному просторі зберігають свої позиції, проте характерним явищем наразі стає посилення тенденцій, народжених добою постмодернізму. На основі концептуальних принципів постмодерністської музичної культури у виконавстві: формуються безпрецедентні інтерпретаційні підходи до музичного тексту, спрямовані на залучення як елітарного, так і масового слухача, актуалізуються прийоми поєднання та еkleктики різноманітних поглядів і художніх традицій, діалогізму з різними цивілізаціями й історичними періодами. Власне виявлення в контексті специфіки музичного виконавства отримує концепція «смерті автора», реалізуючись у новій, постмодерністській стратегії інтерпретації нотного тексту та значно розширюючи авторські можливості виконавців. Специфіка музичного виконавства за доби постмодернізму полягає в унікальних підходах до інтерпретаційної діяльності, що, зокрема, передає ключові риси свого часу, відтворює особливу місію людини в сучасному світі, відображає культурне життя та ін.

Ключові слова: постмодернізм, музична культура, музичне виконавство, виконавська інтерпретація.

Shvets Nataliia, Candidate of Art History, Associate Professor, Department of Theory and History of Culture, Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music; Sbitnaia Daria, Candidate of Art History, Senior Lecturer, Department of Theory and History of Culture, Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music

Musical Performance in the Context of the Phenomenon of Postmodernist Musical Culture

The purpose of the article is to reveal the features and trends of modern musical performance through the prism of the phenomenon of postmodern musical culture. **The research methodology.** The analytical method is applied; a systematic method enables the examination of postmodern musical culture as a whole; the historical method and the method of cultural analysis, which contributed to the understanding of the ways of forming and developing musical performance, as well as of the essence of musical performance as a socio-cultural phenomenon; method of theoretical generalisation. **Scientific novelty.** Characteristic features of musical postmodernism are analysed; features and trends of the development of modern musical performance in the context of postmodern culture are revealed; the problem of performing interpretation is considered through the prism of the concept of postmodernism. **Conclusions.** Institutes of musical performance formed in the past centuries retain their positions in the modern socio-cultural space. However, a

characteristic phenomenon is currently the strengthening of trends that appeared in the age of postmodernism. On the basis of the conceptual principles of postmodern musical culture in performance unprecedented interpretive approaches to the musical text are formed aimed to attract both elite and mass listeners, techniques of combination and eclecticism of various views and artistic traditions, dialogism with different civilizations and historical periods are actualised. The concept of the "death of the author" gets its own detection in the context of the specifics of musical performance, being realised in a new, postmodern strategy of interpreting the musical text and significantly expanding the author's capabilities of the performers. The specificity of musical performance in the era of postmodernism consists in unique approaches to interpretative activity, which in particular conveys the key features of its time, reproduces the special mission of a man in the modern world, and reflects cultural life.

Key words: postmodernism, musical culture, musical performance, performance interpretation.

Актуальність теми дослідження. Проблематиці музичного виконавства присвячено велику кількість наукових праць, проте znana частина розглядає іманентні аспекти виконавства, використовуючи суто мистецтвознавчу методологію. Це, відповідно, не дає змогу розглянути музичне виконавство в межах загальнокультурних тенденцій, осмислити роль, місце та завдання виконавської творчості в культурному просторі доби.

Актуальність статті зумовлена необхідністю осмислити процеси, що відбуваються в сучасній музичній культурі, зокрема розглянути музичне виконавство в контексті провідних тенденцій розвитку постмодерністської культури.

Аналіз досліджень і публікацій. Розвиток музичної культури та специфіка різноманітних її тенденцій у контексті культурно-мистецької ситуації постмодернізму – одне з актуальних питань сучасної музичної культурології. Визначенню ролі музичної естетики як важливого компонента у формуванні постмодерністської теорії тексту присвячено дослідження С. Балакірової «Естетика музичного постмодернізму (на матеріалі творчості К. Штокгауза та М. Кагеля)» [1]; світоглядно-мистецьку естетику культури постмодерну в камерно-інструментальному жанрі досліджує Н. Морщакова в науковій публікації «Концептуальний вияв світоглядної естетики музичної культури постмодерну: фаготові композиційні ескізи В. Рунчака» [4]; висвітленню сучасного музичного мистецтва як цілісної цивілізаційної системи постмодерну та розкриттю основоположних ознак його становлення присвячено наукову розвідку Т. Кулагі «Сучасна музика як цивілізаційний феномен постмодерну» [3] та ін. Проте, з огляду на багатоаспектність та складність проблематики, чимало питань не достатньо висвітлено. Одним із таких є специфіка сучасного музичного виконавства.

Мета статті – виявити особливості та тенденції сучасного музичного виконавства

крізь призму феномену постмодерністської музичної культури.

Виклад основного матеріалу. Світові процеси сучасного соціокультурного простору розвиваються в рідчизні постмодернізму – напрямку, що сформувався як відносно цілісна філософсько-світоглядна концепція в останній третині ХХ століття і продовжує функціонувати в перші десятиліття ХХІ століття. Передусім постмодернізм проголосив нове відчуття реальності – свободу від усіх варіантів структурного порядку. У художній творчості це відобразилося в тенденції поєднання різних стилів та епох, наслідком якої стало епатажне та бунтарське звучання духовних досягнень.

На думку К. Ріда, постмодернізм концентрується на такому способі дії, при якому образи та символи, потрапляючи в інший контекст, змінюють або втрачають свій першочерговий сенс, «викриваючи так самі процеси утворення цього сенсу» [8, 272].

Специфічний вплив постмодернізм здійснив і на музичну культуру, змістивши акценти на хаотичність, незавершеність, асоціативність, афористичність, відмову від правил та ін. На думку дослідників, постмодерністична музична культура – це не лише співіснування різних автономних та самоорганізуються в процесі розвитку історії культури за певними спільними для культури і специфічними для художньої культури законами. Це унікальний комунікативний діалог, у якому різні типи культур, стилів, традицій та форм музикальної діяльності на сучасному етапі інформатизації набувають нового ритму розвитку та еволюції [3, 61].

Так, наприклад, у композиторській творчості постмодерністичні тенденції проявилися у вільній асиміляції історичних стилів, грі з різноманітними жанровими та сенсовими дискурсами, полістилістиці, виникненні нових форм, жанрів, прийомів, тяжінні до архетипічної культурної пам'яті та в її сучасних симулякрах, що свідчить про зміну цивілізаційного мислення, звичного буттєвого сенсу особистості та її місця в історії.

Пріоритетними тенденціями на сучасному етапі розвитку музичної культури є синтез та інтеграція, а характерними рисами сучасних композицій стає індивідуальний музичний синтаксис, що проявляється в усіх галузях музичної діяльності. Використання цитат, різноманітних форм адаптації, алюзій, колажів та стилізацій є втіленням ідей поліфонізму та проявом діалогічного стилю мислення. На відміну від цитати, яку ідентифікують у музичному контексті за її відмінністю, музичний колаж є цілісним твором, що являє собою змішання елементів різного походження (наприклад «Симфонія» Л. Беріо).

На основі культурних метаморфоз, викликаних постмодерністичним світоглядом, відбувається переосмислення ролі музиканта-виконавця, якого тривалий час позиціонували лише як ретранслятора ідей композитора.

Музичне виконавство постмодернізму як унікальне явище має власну хронологію становлення та розвитку, засновану на досягненнях попередніх культурно-історичних епох, що трансформувалися відповідно до філософсько-естетичних особливостей кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Варто вказати, що поняття «музичне виконавство», що спочатку пов'язували безпосередньо з процесом перетворення нотного запису в реальне звучання і трактували як творчий процес відтворення музичного твору засобами виконавської майстерності, засновується на сформованій за доби романтизму практиці розподілу функцій на види музично-творчої діяльності. У музичній культурі ХХ століття відбулося переосмислення на новому рівні традицій виконавства, що базується на відтворенні нотного запису (характерне здебільшого для академічного виконавства) та імпровізаційного музикування, яке стало фундаментальною основою джазового виконавства.

Музично-естетична сутність виконавського процесу є готовністю до творчого сприйняття та втілення виконавцем передусім змістового аспекту музичного твору. Водночас музичне виконавство, як і будь-яка творча діяльність, є сукупністю психічних процесів, опосередкованих особистістю творця, що в змістовому плані виступає як процес індивідуалізації ним ідейно-образного змістового начала.

Виконавство є синтетичною діяльністю, що охоплює роботу зорової, слухової, тактильної та кінестетичної систем, формуючи складні види сприйняття, мислення, пам'яті, уваги та уваги. Головною психологічною

особливістю виконавства виступає її структурна дворівневість, що відповідає двом видам образного спілкування. Формальний рівень включає сукупність знань, умінь та навичок, необхідних для матеріального втілення нотного запису в процесі виконання, – це рівень операційний. Творчий рівень виконання постає як якісно нове прочитання авторського тексту, виконання, що розкриває істинний сенс музичного твору та перетворює його на предмет мистецтва, рівень діяльності, на якому мотиваційний компонент посилює внесення свого власного бачення у виконання твору.

На думку дослідників, характерними конструктивними якостями музичного виконавства за доби постмодернізму є: антропологічність, релігійність, одухотвореність, медитативність, імпровізація, гуманізм, діалогічність, театральність, раціоналізм, інтелектуалізм, емоційність, гра, інтертекстуальність, полістилістичність та ін. [5, 2].

Особливого значення в контексті постмодернізму набуває інтерпретація музичного тексту. Виконавська інтерпретація – складний багаторівневий процес, основою якого є розуміння виконавцем композиторського задуму в процесі інтерпретації нотного тексту та осягнення авторського уявлення про музичний образ твору. Дослідники наголошують, що інтерпретація як одне із центральних понять, що використовують у філософії, семіотиці, логіці й інших галузях наукового знання, є «одним із видів творчої діяльності людини, цілісним, багатоконпонентним динамічним процесом, результатом якого є розуміння вже наявного і створення нового, своєрідного, індивідуально-особистісного на основі суб'єктивної взаємодії тексту та особистості виконавця-інтерпретатора» [2, 522]. Твори мистецтва можуть бути інтерпретовані, більш того, вони можуть самі здійснювати реінтерпретацію явищ життєвого світу – результатом цього стає набуття твором якості унікальності.

Для філософів постмодернізму Ф. Ліотара, Ж. Лакана, Ж.-Ж. Дерріда, Ж. Делеза, Ж. Бодрієра, Р. Барта та ін. інтерпретація набуває нового трактування, пов'язаного з двома її основними презумпціями (полівалентністю структури та зосередженням не на постаті автора й не на тексті, а на реципієнті) – як наповнення тексту сенсом поза постановкою питання про правильність, тобто відповідність певному висхідному, «істинному» значенню.

У результаті саме трактування музичного тексту набуває нового характеру, залучаючи в пошук сенсових доміант усіх учасників інтерпретаційного процесу. У логіці й естетиці постмодернізму текстом є все, а мистецтво є тотальною грою з культурною традицією, архетипами, алюзіями та історичними кліше [9, 47]. Особливого значення набуває поняття інтертекстуальності – специфічна форма міжтекстового діалогу, метод мислення, що посиляється до широкої цитатності, з яким безпосередньо пов'язане питання про незворотність співвіднесення будь-якого тексту з іншими текстами, характерне для культури загалом та художньої практики постмодернізму зокрема. Через цитату як один з фундаментальних принципів постмодернізму відбувається поєднання, зіставлення елементів мистецтва різних епох і творчого спадку минулих поколінь.

На сучасному етапі у фортепіанному виконавстві в контексті постмодернізму наявні тенденції органічного поєднання в межах творчості одного виконавця інтерпретації класичного нотного тексту та джазової імпровізації. Спостерігаємо тяжіння до неакадемічних форм презентації класичних творів з метою розширення аудиторії з елітарної до масової. Безпосередньо концепція постмодернізму сприяє репрезентації класичних музичних текстів у вигляді «конструкцій цитат», що забезпечує існування класичних творів у новому образі.

У таких формах музикування, як фольк, рок та джаз імпровізаційна компонента заміщує графічні знаки, які написав композитор, що, відповідно, переносить акцент на інтерпретацію як онтологічну форму музики, спосіб мислення та комунікації.

Проблема необхідності стильової адекватності авторському задуму в процесі виконавської інтерпретації поступається вільній грі виконавця із сенсообразами, подібними до ідеї деконструкції в контексті теорії Ж. Дерріда, коли будь-який елемент художньої мови може бути вільно перенесений в інший історичний, соціальний, політичний, культурний, естетичний контекст або процитований взагалі поза будь-яким контекстом [6, 78].

Постмодерністське трактування інтерпретації дає змогу по-новому осмислити місце музиканта-виконавця в інтерпретаційному процесі.

У зв'язку з тим, що в просторі постмодернізму художній текст постає як інтертекст, ризоморфна цілісність принципово

варіативна, не завершена та відкрита для трактувань, виконавська установка на автора як деміурга музичного твору виявляється неактуальною [7, 25]. Наслідком цього є тенденція до появи музиканта-виконавця нового типу, головна стратегія якого, відповідно до постмодерністського бачення музики, може проявитися в подоланні замкненості та лінійності музичного твору, у процедурі децентрації сенсових центрів, зумовлених маркувальним тяжінням силового поля автора та зверненні до музичного твору як до тексту (за Р. Бартом).

Закордонні дослідники акцентують на тому, що в контексті специфіки постмодерністичної музичної культури, виконавство втілює в собі такі концептуальні принципи, як: іронія, плюралізм, синтез, колаж, смерть автора й ін. [5, 2]. Частково погоджуючись з науковцями, усе ж наголосимо на тому, що академічне виконавство здебільшого функціонує в рідчизні класичних парадигмальних установок, відповідно, домінування постаті автора ретельно зберігається. Тобто традиційно прийняті налаштування виконавців на пізнання задуму автора – пізнання духу музичного твору або доби засобами взаємодії з нотним текстом, незважаючи на різниці позицій, сходяться в тому, що автор є центром першоджерела, який дає сенс своєму твору. Відповідно позиція того чи іншого виконавського типу полягає в ступені віддаленості від нього.

Наукова новизна. Проаналізовано характерні ознаки музичного постмодернізму; виявлено особливості та тенденції розвитку сучасного музичного виконавства в контексті культури постмодернізму; розглянуто проблематику виконавської інтерпретації крізь призму концепції постмодернізму.

Висновки. Сформовані в минулих століттях інститути музичного виконавства в сучасному соціокультурному просторі зберігають свої позиції, проте характерним явищем наразі стає посилення тенденцій, народжених добою постмодернізму. На основі концептуальних принципів постмодерністської музичної культури у виконавстві: формуються безпрецедентні інтерпретаційні підходи до музичного тексту, спрямовані на залучення як елітарного, так і масового слухача, актуалізуються прийоми поєднання та еkleктики різноманітних поглядів і художніх традицій, діалогізму з різними цивілізаціями та історичними періодами.

Власне, виявлення в контексті специфіки музичного виконавства отримує концепція

«смерті автора», реалізуючись у новій, постмодерністській стратегії інтерпретації нотного тексту та значно розширюючи авторські можливості виконавців.

Специфіка музичного виконавства за доби постмодернізму полягає в унікальних підходах до інтерпретаційної діяльності, що, зокрема, передає ключові риси свого часу, відтворює особливу місію людини в сучасному світі, відображає культурне життя та ін.

Література

1. Балакірова С. Ю. Естетика музичного постмодернізму (на матеріалі творчості К. Штокгауза та М. Кагеля) : автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.08 / Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Київ, 2002. 19 с.

2. Гаркуша Л. І., Економова О. С. Виконавська інтерпретація музичних творів у структурі професійної підготовки майбутнього педагога-музиканта. *Матер. II Міжнар. наук.-практ. конф.* (Київ, 14–15 квітня 2016 р.). Київ, 2016. С. 520–529.

3. Кулага Т. О. Сучасна музика як цивілізаційний феномен постмодерну. *Педагогіка мистецтва для культурного зростання особистості впродовж життя* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Мелітополь, 08–10 листопада 2018 р.). Мелітополь : Однорог Т. В., 2018. С. 60–64.

4. Моршачова Н. Концептуальний вияв світоглядної естетики музичної культури постмодерну: фагатові композиційні ескізи В. Рунчака. *Культурологічна думка*. 2016. № 10. С. 141–149.

5. Astalosh G., Mykulanynets L., Zhyshkovych M. Musical Performance in the Age of Postmodernism. *Postmodern Openings*. 2022. № 13(1). Pp. 1–16. URL: <https://doi.org/10.18662/po/13.1/382> (дата звернення: 05.01.2023).

6. Derrida J. *Writing and difference*. London : Routledge, 2001. 362 p.

7. Kramer J. D. Postmodern Concepts of Musical Time. *Indiana Theory Review*. 1996. Vol. 17. № 2. Pp. 21–61.

8. Reed C. Postmodernism and the Art of Identity Concepts of Modern Art. From Fauvism to

Postmodernism. London : Thames & Hudson, 2003. Pp. 271–293.

9. Rychter M. Postmodern Music and its Future. *A Journal for Philosophy of Culture*. 2019. № 3(3). Pp. 43–56. DOI: 10.14394/eidos.jp.c.2019.0030.

References

1. Balakirova, S. Yu. (2002). Aesthetics of musical postmodernism (based on the work of K. Stockhaus and M. Kagel). Ph.D thesis. Kyiv: Kyiv National University named after T. Shevchenko [in Ukraine].

2. Harkusha, L. I., Economova, O. S. (2016, April 14–15). Performance interpretation of musical works in the structure of professional training of the future teacher-musician. Materials of the 2nd International Scientific and Practical Conference. Kyiv, 520–529 [in Ukraine].

3. Kulaga, T. O. (2018, November 8–10). Modern music as a civilizational phenomenon of postmodernity. Art pedagogy for the cultural growth of the individual throughout life: materials of the International Scientific and Practical Conference. Melitopol: Odnorog T.V., 60–64 [in Ukraine].

4. Morshchakova, N. (2016). Conceptual manifestation of worldview aesthetics of postmodern musical culture: bassoon compositional sketches by V. Runchak. *Cultural thought*, 10, 141–149 [in Ukraine].

5. Astalosh, G., Mykulanynets, L., Zhyshkovych, M. (2022). Musical Performance in the Age of Postmodernism. *Postmodern Openings*, 13(1), 1–16. Retrieved from: <https://doi.org/10.18662/po/13.1/382> [in English].

6. Derrida, J. (2001). *Writing and difference*. London: Routledge [in English].

7. Kramer, J. D. (1996). Postmodern Concepts of Musical Time. *Indiana Theory Review*, 17, 2, 21–61 [in English].

8. Reed, C. (2003). Postmodernism and the Art of Identity Concepts of Modern Art. From Fauvism to Postmodernism. London: Thames & Hudson, 271–293 [in English].

9. Rychter, M. (2019). Postmodern Music and its Future. *A Journal for Philosophy of Culture*, 3(3), 43–56. DOI: 10.14394/eidos.jp.c.2019.0030 [in English].

Стаття надійшла до редакції 06.01.2023

Отримано після доопрацювання 09.02.2023

Прийнято до друку 17.02.2023